

Autor im konfrontira opće poznatu Lenjinovu definiciju klase, koja se »usredotočuje na bitne karakteristike klase i odstranjuje njihovo eklektičko poimanje«.

S. Pulišević argumentirano otklanja prigovore koji se ovoj definiciji upućuju u posljednje vrijeme. U poglavlju »Strukturalne promjene u kapitalizmu« ukazuje da suvremene duboke promjene u kapitalizmu u potpunosti demantiraju Staljinovu metafizičku tezu da kapitalizam uvijek ostaje isti, ali i socijaldemokratske teze da »objektivna zakonitost sama po sebi gura točak historije prema socijalističkim odnosima«. Držeći se dosljedno Lenjinovog poimanja klase, autor nas informira o transformaciji privatnog vlasništva, koju karakterizira odvajanje prava upravljanja i ograničenje prava prisvajanja i raspolaganja — od njihovih vlasnika. Za radničku klasu ističe da u pravilu znade što hoće, koliko hoće i uvjerena je da to što traži može i mora postići ali je, ukoliko se izuzmu kvantitativne promjene, u suštini ostala što je i ranije bila.

U najinteresantnijem dijelu, »Klase u socijalističkom društvu« nalazimo genezu klasa i klasnih odnosa u etatičkom periodu socijalizma, kojega autor, u uvjetima nerazvijenosti, smatra nužnim, ali nas nije uspio uvjeriti da je privremena subordinacija radničke klase vlastitoj birokraciji, kao »kontraklasi«, uvjet njenog bržeg istinskog oslobođenja.

Za analizu položaja radničke klase u samoupravnom socijalizmu autor se ponovno služi elementima Lenjinove definicije klase, ističući da se mijenja uloga radničke klase u društvenoj organizaciji rada, ona je de lege lata — upravljač. Bitno se mijenja i odnos prema sredstvima za proizvodnju; ona nije vlasnik jer su sredstva društvena, ali su joj mnogo bliža i sve ih više doživljava kao svoja.

Samoupravljanje mijenja i način dobivanja dijela društvenog dohotka, jer postepeno nestaje najamnih odnosa. Umjesno je ovdje postaviti pitanje: što se događa s »veličinom« dohotka kojim raspolaže radnička klasa? U poplavi »definicija« radničke klase ovdje susrećemo najširu jer po autorovom uvjerenju »radničkoj klasi pripadaju svi radni ljudi koji rade u društvenom sektoru bez obzira na to rade li u ustanovama ili poduzećima, bez obzira na to da li su posredni ili neposredni proizvođači, da li su intelektualci ili fizički radnici, ... ako su nagrađeni prema radu«.

Već u predgovoru, autor na moguće prigovore da je ovakvo definiranje radničke klase preširoko, da je napustio sadašnjost i odlutao u budućnost, odgovara da je to »budućnost koja kuca na vrata i korača preko kućnog praga«. Tu sadašnjost i budućnost autor vrlo suptilno, ali ipak nedovoljno empirijski dokazuje u narednim poglavljima »Neposredni i posredni proizvođači« i »Intelektualni radnici«.

Iako se S. Pulišević kritički odnosi prema ostalim, užim poimanjima radničke klase, pogotovo shvaćanjem da je radnička klasa ograničena isključivo na fizičke radnike, smatramo da se ne radi o oprečnim teorijama, već svaka od njih odgovara određenoj fazi društvenog razvitka. Dok teorija koja radničku klasu svodi na fizičke radnike ima klasičan karakter (danas je preuska za eksplikaciju promjena u biću radničke klase), Puliševićeva teorija ne odražava momentalno faktičko stanje, ali upozorava na tendenciju, pravac evolucije u budućnosti.

Uz moguće prigovore o zanemarivanju doljenjističkog poimanja klasa, nedovoljne empirijske verifikacije sadašnjosti, futurološkom pristupu, ovoj teoriji je ipak teško poreći da nije na tragu Marxove misli o formiranju nove društvene grupe »udruženih proizvođača«.

Da rezimiramo: bez obzira na sve moguće primjedbe i neslaganja — ova knjiga je našla svoju publiku, ne samo kod onih kojima je sociologija struka, već i kod onih koji je manje poznaju. U tome veliku ulogu igra već poznati autorov jednostavan, neobično živ i svjež stil, posredovan lakoćom izražavanja.

Pero Nasakanda

Nikola Rot

UTJECAJ STRUKTURE SUDA NA STEPEN UVJERENOSTI PRI SUĐENJU

Zavod za izdavanje udžbenika SR Srbije,
Beograd, 1970.

Ova knjiga profesora N. Rota predstavlja neizmjenjeni tekst njegove doktorske dizertacije, obranjene još 1959. godine na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Iako je od nastanka do objavljivanja ovog rada proteklo (na žalost) punih 11 godina, može se reći da on nije izgubio ni-

šta od svoje vrijednosti i jedino treba zažaliti zbog činjenice što barem priloženi popis literature (koji sadrži 41 bibliografsku jedinicu) nije dopunjen novim radovima relevantnim za ovu problematiku.

Tekst što ga je dr N. Rot prezentirao u svojoj dizertaciji pripada u prvom redu, psihologiji mišljenja, ali je značajan i za socijalnu psihologiju, jer je proces suđenja (donošenja sudova) zanimljiv i važan i u domeni ispitivanja stavova, uvjerenja, predrasuda i javnog mnijenja. Naime, »većina metoda kojima se eksperimentalno ispituju stavovi i počiva na pretpostavci da se stav manifestuje kroz sudove o pojavama i odnosima o kojima se želi ispitati stav.« (str. 6) Pored ove »općenite« povezanosti Rotove dizertacije sa (uže shvaćenom) socijalnom psihologijom, treba spomenuti i to da je autor svoje rezultate dobivene ovim istraživanjem iskoristio i za (na drugome mjestu objavljeno) ispitivanje *utjecaja mišljenja »većine«* (grupe) na stupanj uvjerenosti u sudove različite psihološke strukture, a to je već eminentno socijalno-psihologijski problem.

Istraživanje o kojem je ovdje riječ izvedeno je metodološki izvanredno korektno (a u tekstu su svi postupci veoma iscrpno opisani), što je omogućilo dobivanje veoma jasnih i upečatljivih rezultata.

Osnovni problem istraživanja bilo je ispitivanje utjecaja (psihološke) strukture suda na stupanj uvjerenosti pri suđenju (donošenju suda). Autor je pošao od pretpostavke da se može razlikovati sedam vrsta sudova s obzirom na njihovu psihološku strukturu i da se tih sedam vrsti sudova međusobno razlikuje po stupnju uvjerenosti koja se uz njih veže. Radilo se o slijedećim vrstama sudova: a) sudovi koji počivaju na perceptivnoj evidentnosti, b) sudovi na logičkoj evidentnosti, c) na naučnom autoritetu, d) na subjektivnom iskustvu, e) na afektivnom odnosu, f) na objektivnom iskustvu i g) sudovi o stereotipnim tvrdnjama. Međutim, rezultati su pokazali da nema opravdanja za izdavanje posljednjih dviju vrsta (sudovi zasnovani na objektivnom iskustvu ne čine homogenu grupu i nedovoljno se razlikuju od sudova na uviđanju logičkih odnosa, a sudovi o stereotipnim tvrdnjama također su nehomogeni i nedovoljno se razlikuju od sudova zasnovanih na afektivnom odnosu).

Na kraju spomenimo da Rotova knjiga, pored popisa literature, sadrži i opsežan *summary* na engleskom jeziku.

U zaključku možemo reći, da (makar i ovako zakašnjelo) objavljivanje doktorske dizertacije N. Rota treba svakako pozdraviti, s nadom da druge vrijedne dizertacije (iz bilo kojeg područja) neće biti tako dugo skrivene od javnosti.

Ivan Magdalenić

William M. Dobriner

SOCIOLOGICAL STRUCTURES AND SYSTEMS, A SOCIOLOGICAL OVERVIEW GOODEAR PUBLISHING COMPANY, INC., Pacific Palisades, California 1969.

Glavna je ideja knjige koncizno i sistematski izložiti osnovne pojmovne jedinice iz kojih se može vidjeti i shvatiti dubina i smisao sociološke perspektive. Bitno je prikazati na najjednostavniji način najkompleksnije temeljne jedinice koje oblikuju znanost zvanu sociologija. Isto je tako potrebno objasniti njihovu međusobnu povezanost i ustanoviti porijeklo. Knjiga je sastavljena od osam poglavlja. »Sociološke perspektive« naslov je prvog poglavlja unutar kojeg se objašnjava pojam znanosti, »termina s kojim živimo«, znanosti koja predstavlja »metodu« za kreiranje znanja o svijetu koji nas okružuje. Mišljenje je autora da treba kazati nešto više i preciznije o društvenim znanostima, zbog čega Dobriner daje kratak opis i objašnjenje psihologije, historije, ekonomije i političke znanosti. Kraj je prvog poglavlja rezerviran za osvrt na sociologiju. Daje se opća shema predmeta, sastavljena iz: 1) socioloških analiza, 2) osnovnih jedinica društvenog života, 3) osnovnih društvenih institucija i 4) temeljnih društvenih procesa. Dobriner podvlači pitanje: »Što je, a što nije sociologija?« Odgovor traži u analizi sociološke povijesti i suvremenih kretanja u sociologiji kao grani znanosti. U drugom dijelu, pod naslovom »Logika sociološkog istraživanja« navedeni su istraživačke metode i stupnjevi istraživačkog procesa. Shematski su prikazane neke alternative sociološkog istraživanja, te opisane razine socioloških analiza. Radi opsežnijeg izučavanja problema o kojem autor piše i preciziranja pojmova koje želi objasniti, Dobriner na-